

Windpark ZE-BRA: notitie over gewijzigde positie van turbine 18
Hidde Bult
Bioloog, Farmacoloog, voorzitter VWG Bergen op Zoom

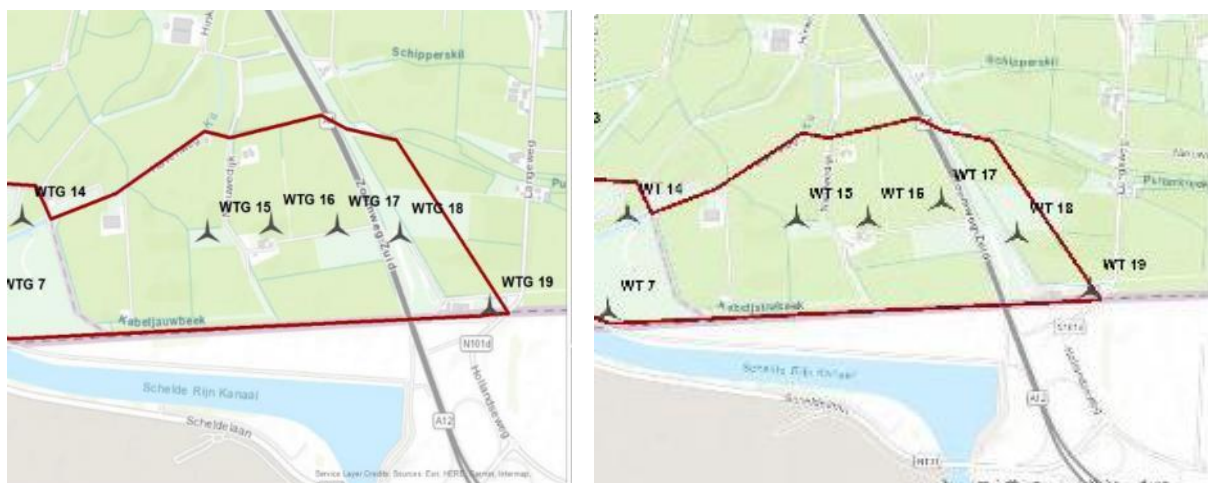
Inleiding

In het eerste ontwerp voor windpark ZE-BRA stonden turbines WTG16, WTG17 en WTG18 ingetekend in de Nieuwe Zuidpolder. Dit leek een goede keuze omdat ze dan gebundeld worden met de snelweg A4/A12, een grote parkeerplaats en de turbines langs de Kabeljauwbeek (Kaart 1). In het tweede ontwerp (Kaart 2 en 3) zijn WTG17 en WTG18 verplaatst, en komt WTG18 in de Zuidpolder onder Ossendrecht, hier verder aangeduid als Zuidpolder.

Hieronder worden beide locaties vergeleken wat betreft landschap en vogels. Omdat wellicht niet iedereen de situatie ter plaatse kent, zijn als bijlage foto's toegevoegd om de landschappelijke impact van WTG18 in beide plannen te illustreren. Ook zijn er foto's van de locatie van WTG19. Tenslotte zijn twee foto's toegevoegd van het landschap ten zuiden van het Schor van Ossendrecht. Dit naar aanleiding van de discussie over vogelslachtoffers bij herfst- en voorjaarstrek tijdens ons vooroverleg.

Kaart 1. Posities van de turbines van windpark Ze-Bra, de Kabeljauwbeek en te saneren molens bij Bath, de Anna-Mariapolder en de Zuidpolder van Woensdrecht zoals in de Natuurtoets en besproken bij het overleg in Non Plus Ultra overleg op 9 november 2021.

Kaart 2 (Links) Positie van de turbines tijdens het overleg op 9 november 2021. Kaart 3 (Rechts) posities in de Passende Beoordeling, ontvangen op 08-02-2021.

Landschap

In de Nieuwe Zuidpolder staan al twee turbines van windpark Kabeljauw. WTG16, WTG17 en WTG18 waren er ook ingetekend (Kaart 1 en Kaart 2). De meest oostelijke turbine WTG19 komt in de Kabeljauwpolder naast de schuren van uiengroothandel Snebo. WTG18 was gepland in een “verloren” spie ten noorden van de A4 parkeerplaats. Die was nodig voor een douanekantoor waar grensformaliteiten werden afgehandeld. Dat kantoor is afgebroken na het verdwijnen van de binnengrenzen in de EU. Maar, de parkeerplaats is gebleven en wordt nu intensief gebruikt door internationaal vrachtverkeer. Omdat de bodem ter plaatse slecht waterdoorlatend is, stond het douanekantoor op een verhoogd gronddepot. Anderzijds is een afvoergoot met bassin aan de noordkant gegraven om water van de parkeerplaats op te vangen.

Na het overleg over dit eerste ontwerp is WTG8 in het bosje bij de rwzi Bath op vraag van ons verschoven naar de polder in de Passende Beoordeling. Maar, tegelijkertijd zijn WTG17, WTG18 en WTG19 verplaatst. Voor WTG19, die naast de schuren van een uiengroothandel komt, is dit een kleine verschuiving om grensoverschrijdende overdraai te vermijden. Voor WTG18 zou bouwen bij de vijver, d.w.z. het bassin, een probleem zijn, maar eigenlijk ontbreekt een duidelijke motivering waarom hij verplaatst wordt naar de Zuidpolder onder Ossendrecht, hier voortaan aangeduid als Zuidpolder.

In tabel 1. wordt het landschap van beide polders vergeleken. In tegenstelling tot de Nieuwe Zuidpolder, waar het landschap 1990 sterk veranderd is door grote ingrepen, is sinds de aanleg na de 80-jarige oorlog rond 1685 niets veranderd aan de oorspronkelijke inrichting. Ook zijn de natuurwaarden wat betreft broed- en wintervogels groter.

Tabel 1. Vergelijking van landschap en enkele natuurwaarden van de Zuidpolder en Nieuwe Zuidpolder

	Zuidpolder onder Ossendrecht	Nieuwe Zuidpolder
Landschap	Aangelegd ca 1685 na 80-jarige oorlog Unieke, onverstoorde overgang van Brabantse Wal naar het zeekleilandschap Het oorspronkelijke landschap met kreekrestanten is nog intact Moerasje bij Putterskreek Vrij uitzicht vanaf Belgische Grens tot aan Agger en A4/A58 knooppunt Markiezaat.	Geheel in zeekleiregio Grenst aan industriegebied Windsingels bij hoeve Besloten landschap
Veranderingen na 1995	Geen recente aantastingen van landschap	Doorsneden door A4/A12 autosnelweg Grote parkeerplaats aangelegd Twee Kabeljauwturbines geplaatst Twee of drie ZE-BRA turbines gepland Hoogstamboomaarden geroid
Broedvogels	Bruine Kiekendief, onregelmatig Buizerd Patrijs Steenuil, voormalige (?) broedvogel Grootste kolonie Huiszwaluwen in regio.	Geen rietveldje voor Bruine Kiekendief Buizerd Patrijs Steenuil afwezig Huiszwaluwkolonies verdwenen na 1994
Vleermuizen	Bij ZW wind staat WTG18 in de luwte van de iepen op de Zuidpolderdijk. Is er meer vliegverkeer aan de lijzijde en een hoger risico op slachtoffers?	WTG18 positie is in de wind voor de Zuidpolderdijk als deze uit W. richtingen komt. Daardoor minder vliegverkeer? WTG17 komt dicht bij de Zuidpolderdijk. Daardoor extra slachtoffers ?

Broedvogels

In beide polders nestelen Buizerden. In de Zuidpolder was de Bruine Kiekendief onregelmatige broedvogel bij het moerasje van de Putterskreek. Voor de laatste jaren ontbreken gegevens. In beide polders komen Patrijzen voor, Steenuilen zijn alleen voor de Zuidpolder gedocumenteerd. Daar ligt de grootse Huiszwaluwkolonie van het buitengebied van Ossendrecht. De kolonies in de Nieuwe Zuidpolder zijn verdwenen na 1994 nadat de uitgestrekte hoogstamboomgaarden waren gerooid en er veel minder bijen voorkomen.

Vogels: migranten en wintergasten

Kievit en Goudplevier kunnen in groten getale pleisteren in de Nieuwe Zuidpolder. De aantallen kunnen oplopen tot b.v. 1350 Kieviten op 10-12-2014 of 650 op 20-12-2020. Ze pleisteren vooral in de noordpunt van de Nieuwe Zuidpolder. Goudplevieren zijn minder frequent aanwezig, maar bereikten op 10-12-2014 een maximum van 320 vogels. Bij aanvang van de winter trekken beide steltlopers weg en daardoor zijn ze bij de midwintertellingen niet aangetroffen in de Nieuwe Zuidpolder (Tabel 2). In de Zuidpolder passeren eveneens Kieviten. Hier zijn ze ook in januari nog aangetroffen, met 161 als maximum (Tabel 2).

In de Nieuwe Zuidpolder komen slechts incidenteel Grauwe Ganzen voor (bij 2 van de 20 januaritellingen) en het waren er nooit meer dan twee dozijn (Tabel 2). Daarentegen foerageren in de Zuidpolder 's winters flink wat Kol- en Grauwe Ganzen. Brandgans en Toendrarietgans komen af en toe voor. In januari komen ze steeds vaker voor in de loop der jaren. Tussen 2002 en 2011 ging het om vijf van de tien winters, tussen 2012 en 2021 ging het om negen van de tien winters. Ook de aantallen namen toe: van maximaal 350 ganzen in de eerste decade tot ruim 1000 in het laatste decennium.

Te verwachten valt dat het aantal ganzen in de Zuidpolder onder Ossendrecht nog verder stijgt vanwege het geplande zonnepark Agger in de Zuidpolder van Woensdrecht. Nu foerageren precies op die planlocatie tot 1050 Kolganzen, 980 Toendrarietganzen en 350 Grauwe Ganzen. Ze prefereren die locatie vanwege de rust, want er is geen doorgaande weg. Ook is daar het laagstgelegen deel van de polder, waardoor er vaker oogstresten achterblijven. Naar verwachting zullen die ganzen deels uitwijken naar omringde polders, zoals de Zuidpolder onder Ossendrecht, waar nu WTG18 gepland is.

Tabel 2. Aantallen van Grauwe Gans, Kolgans en Kievit tijdens Midwintertellingen in Nieuwe Zuidpolder en Zuidpolder onder Ossendrecht.

jaar	Nieuwe Zuidpolder		Zuidpolder onder Ossendrecht	
	Grauwe Gans	Grauwe Gans	Kolgans	Kievit
2002	-	18	-	-
2003, 2004	-	-	-	-
2005	-	-	-	161
2006	-	315	35	121
2007, 2008	-	-	-	-
2009	-	42	12	-
2010	-	246	104	-
2011	-	32	-	-
2012	-	-	-	-
2013	-	11	-	26
2014	-	390	-	-
2015	-	205	42	-
2016	-	310	317	-
2017	-	336	255	12
2018	21	75	-	-

Tabel 2. Aantallen van Grauwe Gans, Kolgans en Kievit tijdens Midwintertellingen in Nieuwe Zuidpolder en Zuidpolder onder Ossendrecht.

jaar	Nieuwe Zuidpolder		Zuidpolder onder Ossendrecht	
	Grauwe Gans	Grauwe Gans	Kolgans	Kievit
2019	-	795	210	-
2020	6	3	-	-
2021	-	219	66	-

Vleermuizen

Mogelijk zijn er voor vleermuizen bijkomende nadelige effecten van de verschuivingen van WTG17 en WTG18 ten opzichte van het oorspronkelijke plan. In plaats van één turbine komen er nu twee turbines naast de Zuidpolderdijk met iepen. Verder komt WTG18 nu aan de oostzijde van de laan te staan. Als vleermuizen bij voorkeur in de luwte van bomen vliegen (wat ik niet weet), dan is er bij westelijke windrichtingen meer risico op aanvaringen.

Enkele besluiten

1. Eén van de pluspunten van plan Ze-BRa was het opruimen van de turbine in de Zuidpolder van Woensdrecht. Dat voordeel valt volledig weg als er in een andere "ongerepte polder" alsnog een turbine komt.
2. Presentie van vogels en hun vliegverkeer zijn goed gedocumenteerd voor het Zeeuwse deel van het plangebied. Voor het Brabantse deel is dat vogelonderzoek summier.
3. In de passende beoordeling staan geen aanvullingen t.o.v. de Natuurtoets. Er wordt dus geen rekening gehouden met de aantallen Grauwe Gans, Kolgans, Kievit en Goudplevier (tabel 2) die rond de Brabantse locaties kunnen voorkomen.
4. Evenmin is onderzocht of en in welke aantallen deze vogels de turbine-opstelling dagelijks passeren.
5. Dit betekent dat er wellicht meer slachtoffers zullen vallen dan de getallen die het fluxmodel nu presenteert.
6. Maar, het is zo goed als zeker dat ook met die nieuwe aantallen de berekende sterfte heel ver onder de 1% sterftenorm zal blijven.
7. De migratieroutes van vleermuizen zijn in het Brabantse ook minder onderzocht.
8. Zo ontbreken autoscans van de Zuidpolderdijk, die waarschijnlijk een belangrijke trekroute is, omdat er geen verharde weg langs ligt.
9. Windturbine 16 is pal naast een erf met oude windsingels geprojecteerd. Ik vermoed dat daar ook meer vleermuizen vliegen dan in de open Zeeuwse polders. Ook daarover vind ik geen gegevens.
10. Al met al lijkt de invasie van vijf van de 19 turbines naar Woensdrecht het risico op vleermuissterfte twee- tot viermaal hoger te maken ten opzichte van een opstelling met louter Zeeuwse locaties.

In de bijlage foto's in het Ze-Bra plangebied. De onderstaande kaart geeft aan waar ze gemaakt zijn.

Kaart 4. Toponiemen en plaatsen waar de foto's in de bijlage zijn gemaakt.

Foto 1a. Zuidpolder onder Ossendrecht, zicht op nieuwe positie WTG18 vanaf de Armendijk. WTG18 is gepland in het midden van de foto rechts van de Zuidpolderdijk. Op de achtergrond de windturbine in de Zuidpolder van Woensdrecht die wordt opgeruimd (zie ook Kaart 1).

Foto 1b. Nieuwe Zuidpolder, zicht op de positie van WTG18 in het eerste plan bij de parkeerplaats van de A4/A12 of Zoomweg/Havenweg. Die is midden op de foto (achter de vrachtauto van DFDS), links van de Zuidpolderdijk.

Foto 2a. Zuidpolder, uitzicht vanaf de Zuidpolderdijk ter hoogte van de nieuwe positie van WTG18 op het midden van de foto. Op de achtergrond de Putterkreek met wilgenmoerasje. Er is een vrij uitzicht tot aan de windmolen bij de Grindweg die gesaneerd wordt in het kader van het ZE-BRA project.

Foto 2b. Nieuwe Zuidpolder, zicht op de eerste locatie vanaf de Zuidpolderdijk. De positie is bij dit bassin naast de parkeerplaats. Op de achtergrond de A4/A12 autoweg, vier Kabeljauwturbines in de Nieuwe Zuidpolder, hoogspanningsleidingen en het BASF-complex in het Antwerpse haven- en industriegebied.

Foto 3a. Zuidpolder, uitzicht richting ZO van de dijk bij het wilgenmoerasje bij de Putterkreek. De nieuwe positie is rechts op de foto, waar nu een onbelemmerd uitzicht op de Brabantse Wal in de verte.

Foto 3b. Nieuwe Zuidpolder, uitzicht vanaf dezelfde positie, maar richting ZW. WTG18 was gepland bij het boompje aan het einde van de parkeerplaats. Op de achtergrond de A4/A12 autoweg, Belgische windturbines, de hoogspanningsleiding, de brug over het Schelderijnkanaal en de oostelijke turbine naast de Kabeljauwbeek.

Foto 4a. Zuidpolder, uitzicht richting O op het Wilgenmoerasje bij de Putterkreek met een buizerdnest. Op de achtergrond buurtschap Aanwas en Ossendrecht. Rondom dit moerasje pleisteren allengs meer ganzen.

Foto 4b. Nieuwe Zuidpolder bij de eerste positie van WTG18, zicht richting N. bij de afvoer tussen de parkeerplaats en het opvangbassin. Rechts de Zuidpolderdijk en op de achtergrond de A4/A12 autoweg. De natuurwaarde van dit rond 1993 aangelegde bassin is gering en het lijkt eenvoudig te compenseren of op te schuiven.

Foto 5a. Zuidpolder, uitzicht richting O. over de Schipperskil, overblijfsel van een voormalige kreek van de middeleeuwse Schelde. Dit is het laagste deel van de polder waar de laatste jaren allengs meer Kol- en Grauwe Ganzen pleisteren. Op de achtergrond de buurtschap Aanwas bij Ossendrecht aan de voet van de Brabantse Wal.

Foto 5b. Zuidpolder, zelfde positie als 5a bij de Schipperskil, maar richting NO. Tegen de kopse muren van de centrale grote schuur huist de grootste Huiszwaluwkolonie van Ossendrecht.

Foto 6. Positie van WTG19 gezien vanaf grenspaal 265 bij de Kabeljauwbeek. Links broekbos in België, rechts opslag van afval van uienbedrijf Snebo in de Kabeljauwpolder naast de Armendijk waar WTG19 is gepland. Op de achtergrond de vijf turbines in de Nieuwe Zuidpolder. Kwelwater uit de Brabantse Wal is sterk ijzerhoudend.

Foto 7. Links uienbedrijf Snebo in de Kabeljauwpolder, rechts van de Armendijk de Zuidpolder. WTG19 is gepland voor de schuren. Op de achtergrond de fakkelinstallatie van BASF, de Kabeljauwturbines in de Nieuwe Zuidpolder en de Zuidpolderdijk met Iepen.

Foto 8. WTG 19 is gepland bij uienbedrijf Snebo. Op de achtergrond de hoogspanningsleiding en een fakkelinstallatie van BASF in België, de Kabeljauwturbines in de Nieuwe Zuidpolder en het begin van de Zuidpolderdijk met Iepen.

Foto 9. WTG19 moet links van de parkeerplaats van Snebo in de Kabeljauwpolder komen. Op de achtergrond wilgenbroek langs de Kabeljauwbeek in België.

Foto 10. Blick naar het Z. over het voormalige Schor van Ossendrecht met het industriële landschap rond de haven van Antwerpen op de achtergrond. Er is hier vrijwel nooit vogeltrek zichtbaar in zuidelijke richtingen tijdens migratie of tijdens slaapvluchten.

Foto 9. Het industriële landschap in het havengebied van de Antwerpse haven pal ten zuiden van het voormalig Schor van Ossendrecht. De foto opnieuw het complex van BASF en is gemaakt vanaf de Belgische grens. BASF fakkelde tot voor kort regelmatig gassen af bij storingen. De vlam kan nog veel hoger zijn en is dan tot Etten-Leur, op 30 km afstand, zichtbaar. In hoeverre die fakkel 's nachts migrerende vogels aantrekt en verbrandt is onbekend. Naast de hoogspanningsleiding en de windturbines in het havengebied vormt het een extra risico voor migrerende vogels. De frequentie van het affakkelen lijkt het laatste jaar wel verminderd te zijn.